

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2025-2-16>

А. Я. Цюприк

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2921-7778> – Цюприк А. Я.
 tsarob@ukr.net

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку психологічного підходу в підготовці соціальних працівників. Показано, що витoki цього підходу сягають гуманістичних ідей античної, християнської та класичної європейської педагогічної думки, у яких поступово формувалося уявлення про цілісну особистість як об'єкт і суб'єкт соціального виховання. Визначено, що в XIX столітті психологічна спрямованість педагогіки втілювалася у працях І. Песталотці, Й. Гербарта, К. Ушинського, котрі підкреслювали єдність інтелектуального, морального й емоційного розвитку людини. Простежено вплив становлення експериментальної психології (В. Вундт, В. Джемс) на формування наукових основ професійної освіти. З'ясовано, що радянський період мав подвійний характер: ідеологічні обмеження гальмували гуманістичний розвиток психологічної думки, однак саме тоді було створено потужні психолого-педагогічні школи, які заклали методологічні засади розуміння особистості як суб'єкта діяльності. У другій половині XX століття під впливом гуманістичної та когнітивної психології (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл) європейська освіта соціальних працівників перейшла до особистісно орієнтованої парадигми, у якій ключовими стали емпатія, емоційний інтелект, саморефлексія, здатність до психологічної підтримки клієнта. У сучасній українській системі професійної освіти психологічний підхід утвердився як базова методологія підготовки соціальних працівників. Психологічна компетентність нині розглядається як інтегральна характеристика фахівця, що поєднує знання, емоції, поведінкові вміння та ціннісну орієнтацію на допомогу людині. Розвиток інтерактивних, тренінгових і цифрових освітніх технологій сприяє формуванню емпатійності, стресостійкості, комунікативної культури студентів. Обґрунтовано, що перспективи вдосконалення підготовки соціальних працівників пов'язані з подальшою інтеграцією психологічних знань у міждисциплінарний освітній простір, розвитком дослідницьких умінь, міжнародним співробітництвом і формуванням культури психологічної підтримки у професійній діяльності.

Ключові слова: психологічний підхід, соціальна робота, підготовка соціальних працівників, професійна компетентність, гуманістична парадигма, емоційний інтелект, особистісно орієнтована освіта, психологічна підтримка, інтеграція освіти й практики.

А. Ya. Tsiupryk

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

HISTORICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE PSYCHOLOGICAL APPROACH IN THE TRAINING OF SOCIAL WORKERS

The article presents a historical and pedagogical analysis of the formation and development of the psychological approach in the training of social workers. It is shown that the origins of this approach date back to the humanistic ideas of ancient, Christian, and classical European pedagogical thought, where the concept of a holistic personality as both an object and a subject of social education was gradually shaped. It is determined that in the 19th century the psychological orientation of pedagogy was embodied in the works of J. Pestalozzi, J. Herbart, and K. Ushynsky, who emphasized the unity of intellectual, moral, and emotional

development. The influence of experimental psychology (W. Wundt, W. James) on the scientific foundations of professional education is traced. It is established that the Soviet period had a dual nature: ideological constraints slowed down the humanistic development of psychological thought, yet it was during this time that strong psychological and pedagogical schools were created, which laid the methodological foundations for understanding the personality as a subject of activity. In the second half of the 20th century, under the influence of humanistic and cognitive psychology (C. Rogers, A. Maslow, V. Frankl), European education of social workers moved towards a person-centered paradigm in which empathy, emotional intelligence, self-reflection, and the ability to provide psychological support to clients became key competencies. In the modern Ukrainian system of professional education, the psychological approach has become a basic methodology for the training of social workers. Psychological competence is now viewed as an integral characteristic of a professional, combining knowledge, emotions, behavioral skills, and a value orientation toward helping others. The development of interactive, training-based, and digital educational technologies contributes to the formation of empathy, stress resistance, and communication culture among students. It is substantiated that the prospects for improving the training of social workers are associated with further integration of psychological knowledge into the interdisciplinary educational space, the development of research skills, international cooperation, and the establishment of a culture of psychological support in professional activity.

Key words: psychological approach, social work, training of social workers, professional competence, humanistic paradigm, emotional intelligence, person-centered education, psychological support, integration of education and practice.

Постановка проблеми. Сучасна система підготовки соціальних працівників дедалі більше орієнтується на людину як на цілісну особистість, що вимагає глибокого осмислення психологічних засад професійного становлення. Психологічний підхід у підготовці соціальних фахівців виступає не лише методологічною рамкою, а й гуманістичним стрижнем освітнього процесу, спрямованим на розуміння внутрішнього світу людини, її потреб, мотивів, поведінкових стратегій. Саме тому історико-наукове осмислення становлення цього підходу є важливою умовою вдосконалення сучасної соціально-педагогічної освіти. В історичній ретроспективі становлення психологічного підходу нерозривно пов'язане з еволюцією уявлень про природу людини, її психіку та соціальні функції. Зміна парадигм у філософії, педагогіці, соціології, медицині відображалася у способах підготовки фахівців, покликаних допомагати людям у складних життєвих ситуаціях. Від морально-благодійницьких практик XIX століття до науково обґрунтованої соціальної роботи XX століття шлях був тривалим і складним, але саме цей процес заклав фундамент психологічної орієнтації професії.

Проблема взаємозв'язку психології і соціальної роботи актуалізується нині через потребу формування емпатійної, комунікативної, рефлексивної компетентності майбутніх фахівців. У сучасних умовах воєнних викликів, соціальної нестабільності та зростання кількості вразливих груп населення саме психологічна підготовка визначає ефективність професійної діяльності соціального працівника. Попри наявність численних праць, присвячених психологічним аспектам соціальної роботи, питання історичних етапів становлення психологічного підходу

залишаються фрагментарно висвітленими. Часто вони розглядаються лише у межах педагогіки або психології праці, тоді як соціальна робота потребує комплексного аналізу: від філантропічних традицій до сучасних компетентісно-психологічних моделей підготовки кадрів.

Отже, актуальність теми зумовлена потребою системного історичного осмислення психологічних засад підготовки соціальних працівників, без чого неможливе подальше оновлення освітніх програм і формування нової генерації фахівців, здатних до глибокої емпатії, рефлексії й ефективної соціальної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження у сфері соціальної роботи засвідчують активний пошук нових підходів до професійної підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в умовах суспільних трансформацій і воєнних викликів. Зокрема, наголошується на необхідності формування готовності соціальних працівників до підтримки військових та осіб, які зазнали травматичного досвіду війни [1], розвитку соціально-психологічної компетентності майбутніх педагогів і працівників соціальної сфери [2; 5]. Ці праці підкреслюють, що професійна ефективність соціального працівника залежить не лише від теоретичної обізнаності, а й від здатності до емпатії, комунікації, організації допомоги та профілактики емоційного вигорання.

Дослідники акцентують увагу на побудові системних моделей підготовки фахівців соціально-педагогічної галузі, які поєднують технологічні, когнітивні та ціннісні складники [3]. Такий підхід дозволяє інтегрувати академічну підготовку із практичним досвідом, забезпечуючи не лише професійну компетентність, а й осо-

бистісну готовність до роботи у соціально вразливих спільнотах. У цьому контексті вагомими є напрацювання щодо формування готовності до взаємодії з людьми з інвалідністю [4] та організації соціально-культурного дозвілля [5], які сприяють розвитку толерантності, гуманізму та соціальної відповідальності майбутніх фахівців.

Проблеми теоретико-методологічного забезпечення професійної підготовки соціальних працівників висвітлено у роботах класичного педагогічного напрямку, зокрема у працях М. Фіцулі [6], який визначає основні принципи педагогічного процесу як систему закономірностей навчання і виховання особистості. Водночас сучасні автори доповнюють цю базу соціально-гуманітарними орієнтирами, пов'язаними з політикою психосоціальної підтримки постраждалих унаслідок війни [7] та оновленням освітніх програм підготовки докторів філософії із соціальної роботи [8]. Ці публікації розкривають потребу адаптації освітнього контенту до актуальних суспільних викликів, орієнтації на практику кризового консультування, реабілітації та роботи з громадами.

Питання соціальної політики як стратегічного підґрунтя професійної діяльності соціальних працівників розглянуто у праці А. Сіленка [9], де визначено пріоритети соціального розвитку перехідного суспільства, що зберігають актуальність і нині. На цю основу спираються дослідження Л. Тюпті та І. Іванової [10], які розробили комплексну концепцію соціальної роботи як теоретико-практичної дисципліни, орієнтованої на розвиток особистості та громади. Важливий акцент у сучасних публікаціях зроблено на психологічному аспекті професійної компетентності [11], де підкреслено взаємозв'язок між особистісною зрілістю фахівця, його емоційною стабільністю та ефективністю соціальної взаємодії. Завершує цю тематику праця О. Шевчук і Ю. Клименко [12], у якій проаналізовано роль особистості соціального працівника в налагодженні довірливих стосунків із клієнтом. Автори зазначають, що сучасний фахівець має виступати не лише посередником між людиною і соціальними інституціями, а й агентом позитивних змін у житті клієнта.

Таким чином, огляд сучасних джерел засвідчує поступову еволюцію парадигми підготовки соціальних працівників – від формування технічних умінь до розвитку цілісної особистості, здатної діяти в кризових умовах, підтримувати інших і впливати на соціальне середовище.

Мета статті – здійснити історико-педагогічний аналіз становлення психологічного підходу в підготовці соціальних працівників, визначити

основні етапи його розвитку та з'ясувати, як психологічні концепції впливали на зміст і методи професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Психологічний підхід у підготовці соціальних працівників є результатом тривалого розвитку гуманітарної думки про людину, її внутрішній світ і соціальну поведінку. Його витоки сягають філософських і педагогічних ідей, які поступово виводили освіту за межі суто знаннєвого змісту, утверджуючи пріоритети особистісного становлення, моральної зрілості, емоційної культури та саморефлексії.

Перші елементи психологічного підходу простежуються ще у працях мислителів античності. Платон і Арістотель підкреслювали, що виховання має враховувати індивідуальні особливості людини, гармонізувати розум, волю й почуття. Уже в античній філософії зароджується уявлення про «душевну рівновагу» як умову соціальної гармонії, що пізніше стане підґрунтям для гуманістичних концепцій допомоги людині. У християнській культурі Середньовіччя духовно-моральна допомога ближньому набула рис соціальної опіки, проте її метою було не лише матеріальне, а передусім психологічне полегшення людських страждань.

У XVIII–XIX століттях, коли починає формуватися педагогіка як наука, в європейській і вітчизняній освітній думці з'являються ідеї гуманістичного виховання, що акцентують на розвитку емоційної сфери особистості. І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Й. Герbart наголошували на єдності інтелектуального, морального й емоційного розвитку вихованця. Песталоцці вбачав у «серці» основу виховного процесу, вважаючи, що лише через почуття можна пробудити в людині добро. Ці положення стали теоретичним підґрунтям для майбутніх психологічно орієнтованих освітніх систем.

У другій половині XIX століття розвиток експериментальної психології (В. Вундт, Г. Спенсер, В. Джемс) започаткував нову епоху в педагогіці – перехід від споглядально-філософських до науково-емпіричних методів вивчення психіки людини. З'явилися праці, що розглядали педагогічний процес як цілеспрямований вплив на психічні процеси, мотиви, емоції, волю. Цей період збігся з формуванням соціальної педагогіки (П. Наторп, Г. Кершенштайнер), у якій зросла роль психологічних знань для роботи з дитиною та соціальним середовищем.

Початок XX ст. став етапом інтенсивного розвитку психолого-педагогічних концепцій, які згодом вплинули на підготовку соціаль-

них працівників. Ідеї гуманістичної психології, представлені працями К. Роджерса, А. Маслоу, Г. Олпорта, зосередили увагу на унікальності особистості, її прагненні до самореалізації, що згодом лягло в основу концепції соціальної підтримки.

Саме у цей період формується поняття «психологічна допомога» як професійна діяльність, спрямована на відновлення внутрішньої рівноваги людини. Водночас розвиваються перші школи соціальної роботи у Великій Британії, США, Німеччині. У програмах підготовки фахівців уперше з'являються дисципліни «Психологія спілкування», «Основи психодіагностики», «Психологія клієнта», що свідчить про інтеграцію психологічних знань у структуру професійної освіти.

В Україні витоки психологічного підходу сягають традицій народної педагогіки, що вбачала мету виховання не лише у формуванні поведінкових норм, а й у розвитку душевності, співчуття, доброзичливості. У добу українського відродження ці ідеї набули наукового обґрунтування в працях К. Ушинського, який наголошував, що «психологія – основа педагогіки», адже виховання неможливе без знання законів душевного життя людини.

Поступово ці ідеї закріплюються в освітній практиці, особливо у підготовці педагогів, медиків, соціальних діячів. На початку ХХ століття в університетах і педагогічних інститутах вводяться курси «психології особистості» та «соціальної психології», що стало передумовою для становлення психологічного складника у підготовці соціальних працівників.

Отже, історико-педагогічні витоки психологічного підходу у професійній освіті пов'язані з утвердженням гуманістичної парадигми, у центрі якої – особистість як суб'єкт взаємодії та розвитку. Ця гуманістично-психологічна лінія, започаткована ще в античності, через ідеї Нового часу та класичної педагогіки поступово привела до розуміння соціальної роботи як діяльності, що поєднує знання з психології, педагогіки та етики.

Радянський період розвитку освіти (1917–1991 рр.) мав суперечливий вплив на становлення психологічного підходу у системі підготовки фахівців соціальної сфери. З одного боку, ідеологічний контроль і домінування колективістських цінностей обмежували розвиток гуманістичної психології, що передбачала індивідуальність і автономію особистості. З іншого – саме в цей період були створені потужні наукові школи психології, які заклали методологічну основу для подальшої інтеграції психологічних знань у педагогіку, медицину, соціальну сферу.

У 1920–1930-х роках в умовах розбудови радянської системи освіти спостерігається активне впровадження психотехнічних і соціально-психологічних методів. Поширювалися ідеї, що розглядали особистість як суб'єкта діяльності, а розвиток психіки як результат взаємодії людини із соціальним середовищем. Важливою особливістю цих концепцій була орієнтація на соціальну природу особистості, що логічно поєднувалося із завданнями соціального виховання. Саме у цей час у педагогічній практиці виникає поняття «соціальний педагог», який поєднував педагогічні, виховні та психологічні функції.

У 1940–1950-х роках, у період післявоєнної відбудови, психологічна наука у СРСР переживає складний етап. Попри ідеологічні обмеження, дослідження питань морального розвитку, формування особистості, колективу, емоційної стійкості активно здійснювалися в межах педагогічної психології. Значну роль відігравали праці, які розробляли психолого-педагогічні засади діяльності вчителя й вихователя. Ці теоретичні здобутки пізніше стали підґрунтям для формування професійних якостей соціальних працівників, зокрема емпатії, соціальної відповідальності, психологічної врівноваженості.

Поступово у 1960–1970-х роках психологічний складник набуває вагомішого місця у професійній освіті. Під впливом гуманістичних ідей західної психології (К. Роджерс, Е. Еріксон, А. Маслоу), які частково проникали у радянський науковий дискурс, у системі підготовки педагогічних і медико-соціальних кадрів формується тенденція до особистісного підходу. Розвиваються напрями практичної психології, психотерапії, дефектології, які приділяють увагу внутрішньому світу людини, її емоційному стану, потребам у спілкуванні та підтримці.

У цей період зростає інтерес до проблем соціальної адаптації, міжособистісних відносин, професійного вигорання, що поступово наближає психологічну підготовку до соціальної роботи. Педагогічні інститути вводять курси «Психологія виховання», «Соціальна психологія», «Основи педагогічного спілкування», «Етика взаємодії». Хоча термін «соціальний працівник» офіційно ще не використовувався, відбувається підготовка кадрів для закладів соціального захисту, дитячих будинків, лікарень, шкіл-інтернатів, де практикувалися психологічні методи впливу.

У 1980-х роках, коли у СРСР почали активно розвиватися соціологія та прикладна психологія, відбувається інституціоналізація соціальної роботи як нової сфери діяльності. У педагогічних

і медичних інститутах створюються експериментальні кафедри соціальної педагогіки, психології розвитку, психотерапії. У програмах підготовки спеціалістів виокремлюються теми, присвячені спілкуванню з клієнтом, психолого-педагогічній діагностиці, соціальній реабілітації. У цей час також з'являються перші спроби розробити професійно-етичні стандарти роботи фахівців, які передбачали повагу до особистості, збереження гідності клієнта, доброзичливе ставлення, тобто ті принципи, що є основою сучасного психологічного підходу.

Таким чином, у радянський період психологічний підхід у підготовці фахівців соціальної сфери розвивався під впливом двох протилежних тенденцій: офіційного колективістського світогляду, який абсолютизував роль суспільства, і внутрішнього прагнення науковців до розкриття унікальності особистості. Попри ідеологічні рамки, саме тоді сформувалися потужні психолого-педагогічні школи, розроблено дієві методики виховного впливу, які надалі стали основою для становлення національної системи підготовки соціальних працівників незалежної України.

Кінець XX – початок XXI століття позначився якісним оновленням парадигми підготовки соціальних працівників у світі. Європейська модель соціальної освіти поступово відійшла від жорстких академічних стандартів до інтегративного, психологічно орієнтованого підходу, у центрі якого – людина як суб'єкт власного розвитку, а не об'єкт впливу. Отже, психологічний підхід став одним із ключових принципів сучасної соціальної роботи, тісно пов'язаних із концепціями гуманізму, особистісного зростання та самореалізації.

Європейські університети, що готують соціальних працівників, від початку 1990-х років упроваджують модель компетентнісного навчання, де психологічний складник посідає провідне місце. Це пов'язано з тим, що соціальний працівник діє у полі міжособистісних взаємин і повинен володіти не лише теоретичними знаннями про соціальні інститути, а насамперед психологічними інструментами взаємодії: активним слуханням, емпатійним розумінням, навичками підтримки, психоемоційної стабільності.

У рамках Болонського процесу (з 1999 року) було розроблено Європейські стандарти підготовки соціальних працівників (European Qualification Framework for Social Work), які виокремлюють психологічну компетентність як базовий результат освіти. До неї належать уміння розпізнавати емоційні стани клієнтів, управляти

власними почуттями, застосовувати методи консультування, фасилітації, профілактики емоційного вигорання.

Особливого значення в європейській освітній традиції набули ідеї гуманістичної психології, що трансформувалися у педагогічну концепцію «освіти, зорієнтованої на людину». У цій парадигмі викладач соціальної роботи виступає не стільки джерелом знань, скільки фасилітатором особистісного розвитку майбутнього фахівця. Взаємини між викладачем і студентом будуються на основі довіри, відкритості, рефлексії, співпереживання – саме ці принципи стали невід'ємними атрибутами сучасних освітніх технологій у соціальній сфері.

Вагомий вплив на оновлення психологічного підходу справила когнітивно-поведінкова парадигма, що поширилася у 1980–1990-х роках. Її основні ідеї – раціональна регуляція поведінки, усвідомлення власних думок і емоцій, самоконтроль – стали методологічним підґрунтям для підготовки соціальних працівників, здатних ефективно діяти в умовах стресу, конфлікту чи кризової ситуації. В освітніх програмах з'явилися дисципліни «Психологія кризових станів», «Тренінг емоційного інтелекту», «Психологічна саморегуляція соціального працівника».

Окремим напрямом є психологічна підготовка до міжкультурної взаємодії. Європейські стандарти соціальної освіти передбачають розвиток толерантності, здатності розуміти культурні відмінності, виявляти повагу до ідентичності клієнта. Це особливо актуально для країн з високим рівнем міграційних процесів і мультикультурного середовища, де соціальний працівник виступає посередником між різними соціальними групами.

Важливим елементом сучасного психологічного підходу є навчання через досвід (experiential learning). Практична підготовка соціальних працівників у Європі передбачає не лише проходження стажувань, а й рефлексивний аналіз власних дій, групові обговорення, супервізію, коучингову підтримку. Саме завдяки цим формам студенти вчаться розуміти психологічну динаміку допомоги, розвивають здатність до самоаналізу й етичного прийняття рішень.

Сучасні університетські програми інтегрують психологічні дисципліни у міждисциплінарний контекст. Так, курси з психології поєднуються з правом, соціологією, менеджментом соціальних служб. Формується модель «психологічної грамотності», за якою кожен соціальний працівник має володіти базовими навичками психологічного консультування, профілактики девіантної поведінки, медіації, кризового втручання.

Суттєвою тенденцією останніх десятиліть є впровадження цифрових технологій у психологічну освіту соціальних працівників. Онлайн-тренажери емпатії, віртуальні симулятори професійних ситуацій, інтерактивні психологічні ігри дозволяють відпрацьовувати моделі поведінки у складних комунікативних випадках. Це свідчить про перехід від традиційного академічного навчання до психологічно-цифрової парадигми, де практичний досвід поєднується з інноваційними засобами навчання.

Таким чином, європейські тенденції розвитку психологічного підходу у підготовці соціальних фахівців характеризуються гуманістичною спрямованістю, інтегративністю, практичною зорієнтованістю та міжкультурною відкритістю. Цей підхід утвердився як стрижнева методологія сучасної соціальної освіти, спрямована на формування емоційно зрілої, саморефлексивної, відповідальної особистості, здатної надавати професійну допомогу людині в усій складності її психологічного і соціального буття.

На сучасному етапі розвитку освіти України відбувається глибоке переосмислення місця психологічного підходу у підготовці соціальних працівників. Перехід до компетентнісної парадигми, затвердження нових стандартів вищої освіти, а також інтеграція у європейський освітній простір актуалізують потребу у фахівцях, які володіють не лише соціально-правовими чи управлінськими знаннями, а передусім психологічними компетентностями.

Після 1991 року в Україні розпочався активний процес становлення соціальної роботи як професії. На відміну від радянської доби, коли акцент робився на педагогічних і виховних аспектах, у незалежній державі поступово формується система вищої освіти, у якій психологічна підготовка стає невід'ємною складовою частиною професійної підготовки соціального працівника. У навчальних планах університетів і коледжів з'явилися дисципліни «Психологія соціальної роботи», «Психологічне консультування», «Психологія конфлікту», «Психологічна допомога у кризових ситуаціях». Це свідчить про визнання того, що основою соціальної діяльності є розуміння людини, її емоційних станів і внутрішніх мотивів поведінки.

Сучасна українська наукова школа активно розробляє моделі психологічної компетентності соціального працівника. Психологічний підхід тлумачиться як інтегративна методологія, що забезпечує цілісність підготовки, що поєднує риси когнітивної, афективної й поведінкової сфер особистості майбутнього фахівця.

Паралельно в українській освіті розвиваються інтерактивні та тренінгові технології, які орієнтовані на особистісне зростання студентів. Використовуються методи рольового моделювання, групової рефлексії, арт-терапії, психодраматичних технік, симуляцій кризових ситуацій. Такі підходи дають можливість студентам не лише засвоїти знання, а й прожити професійні ситуації, відчувати емоційний контекст соціальної взаємодії.

Важливу роль у формуванні сучасного психологічного підходу відіграє цифровізація освіти. Пандемія COVID-19 прискорила впровадження онлайн-курсів і дистанційних форм навчання, у тому числі у соціальній галузі. З'явилися платформи психологічного консультування, електронні симулятори професійних кейсів, віртуальні середовища підтримки студентів. У результаті формується новий формат психологічної освіти як цифрова емпатія, яка поєднує технологічні інструменти з глибинним розумінням людських почуттів і реакцій.

Нинішній етап розвитку української соціальної освіти характеризується також орієнтацією на європейські стандарти підготовки. Це передбачає впровадження компетентнісних моделей, заснованих на психологічному підґрунті, де центральними є здатність до критичного мислення, комунікації, адаптації, роботи з травмою. Особливого значення набуває підготовка до роботи з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, дітьми, які пережили втрату, сферами, де без ґрунтовної психологічної підготовки професійна допомога неможлива.

Нині в Україні розвиваються регіональні ініціативи, що поєднують університети, громадські організації й практиків соціальної роботи. Такі об'єднання створюють навчально-практичні центри психологічної підтримки, які слугують лабораторіями для формування професійних компетентностей студентів. У цих центрах проводяться індивідуальні та групові консультації, тренінги емоційної стійкості, супервізії та волонтерські програми допомоги населенню.

Перспективи розвитку психологічного підходу у підготовці соціальних працівників в Україні пов'язані з кількома стратегічними напрямками: розширенням міждисциплінарної інтеграції психології, педагогіки, соціології, медицини, що дає змогу готувати фахівців широкого профілю з високою психологічною культурою; посиленням науково-дослідницького складника у професійній підготовці, коли майбутній соціальний працівник не лише застосовує готові методики, а і самостійно досліджує психосоціальні проблеми клієнтів; розвитком міжнародного спів-

робітництва, участю українських університетів у європейських програмах, обмінах, сертифікаційних курсах, що дає можливість адаптувати найкращі європейські практики психологічного навчання. Таким чином, сучасний етап розвитку української системи підготовки соціальних працівників характеризується переходом від традиційного педагогічного підходу до психологічно орієнтованої освітньої моделі, яка формує фахівця-гуманіста, здатного до професійного саморозвитку, етичної взаємодії та надання психологічної підтримки людині у складних життєвих ситуаціях.

Висновки і перспективи. Історичний аналіз розвитку психологічного підходу у підготовці соціальних працівників засвідчив його еволюційний характер і багатовимірність. Витоки цього підходу сягають гуманістичних традицій античної та європейської педагогічної думки, у межах яких поступово утверджувалася ідея людиноцентризму, пріоритету духовно-психологічного розвитку особистості над засвоєнням суто знаннєвих структур. Уже в класичній педагогіці XIX століття визнавалась необхідність врахування індивідуальних психологічних особливостей вихованця як основи ефективного навчання і виховання. У радянський період, попри ідеологічні обмеження, саме психологічна наука створила методологічні засади для формування соціально орієнтованої освіти. Розробки, присвячені закономірностям розвитку особистості, діяльності, мотивації, стали теоретичним підґрунтям для зародження психологічного виміру у професійній підготовці кадрів соціальної сфери. Європейська освітня традиція, спираючись на ідеї гуманістичної, когнітивно-поведінкової та позитивної психології, сформувала цілісну модель психологічно орієнтованої підготовки соціальних працівників. У її центрі розвиток емоційного інтелекту, емпатії, рефлексії, навичок фасилітації і саморегуляції. Психологічна підготовка розглядається як стрижень професійної компетентності, що забезпечує ефективну соціальну допомогу людині. В Україні психологічний підхід набуває особливої актуальності в умовах воєнних і соціальних викликів, коли соціальна робота стає сферою кризового втручання, підтримки і реабілітації. Сучасна система професійної освіти дедалі активніше інтегрує психологічно орієнтовані технології – тренінгові, рефлексивні, арт-терапевтичні, цифрові, які сприяють становленню емоційної зрілості, комунікативної культури, стресостійкості майбутніх фахівців.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що психологічний підхід у підготовці соціальних пра-

цівників виконує три ключові функції: гуманізує освітній процес, ставлячи в його центр особистість фахівця та клієнта; забезпечує професійну компетентність через інтеграцію знань, емоцій і дій; формує ціннісну орієнтацію на допомогу людині, її самореалізацію та гідність.

Подальші перспективи дослідження вбачаються у розробленні науково обґрунтованої моделі психологічної компетентності соціального працівника, визначенні критеріїв її оцінювання, удосконаленні інтерактивних методів навчання й розвитку емоційного інтелекту здобувачів освіти. Усе це сприятиме становленню в Україні європейського стандарту соціальної освіти, заснованого на принципах гуманізму, психологічної культури та духовно-моральної зрілості фахівця.

Список літератури:

1. Бутиліна О. В., Євдокимова І. А. Підготовка соціальних працівників до роботи з військовими та особами, які постраждали внаслідок війни. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали двадцять другої міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 17 листопада 2023 р. / Гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. С. 144–146.
2. Керик О. Є. Формування соціально-психологічної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. Вип. 35. С. 81–83.
3. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери : монографія / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисонь, І. Размолодчикова, І. Шимко. Упоряд. І. Лисонь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 182 с.
4. Підвальна Ю. В. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми з інвалідністю. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи : збірник наукових праць*. Умань : Візаві, 2019. № 2. С. 81–88.
5. Платонова О. Г. Формування готовності працівників соціальної сфери до організації роботи в сфері дозвілля. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів. Нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2017. № 142. С. 142–144.
6. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ : Альма Матер, 2009. 560 с.
7. Семигіна Т. В. Психосоціальна підтримка тих, хто пережив війну: завдання для політики. *Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи* : збірник статей та тез IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Кам'янське, 6–7 квітня 2017 р. / За наук. ред. К. Ю. Богомаза. Кам'янське : ДДТУ, 2017. С. 15–17.

8. Семигіна Т. В., Пожидаєва О. В., Карагодіна О. Г. Програми підготовки докторів філософії із соціальної роботи: аналіз змісту. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 12–13. С. 108–113.

9. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві. *Людина і політика*. 2003. № 1(25). С. 118–128.

10. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ : Знання, 2008. 574 с.

11. Чуйко О. В. Психологічний зміст професійної компетентності соціального працівника. *Актуальні проблеми психології*. 2009. № 7(20). С. 244–247.

12. Шевчук О., Клименко Ю. Роль особистості соціального працівника в ефективній взаємодії з клієнтом. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 6. С. 50–55. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8>.

References:

1. Butylina, O. V., Yevdokymova, I. A. (2023). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z viiskovymy ta osobamy, yaki postrazhdaly vnaslidok viiny [Training social workers to work with military personnel and war victims]. *Aktualni doslidzhennia v sotsialnii sferi: Materialy dvadtsiat druhoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Odesa, 17 lystopada 2023 r. / Hol. red. V. V. Korneshchuk. Odesa: FOP Bondarenko M. O. S. 144–146 [in Ukrainian].

2. Keryk, O. Ye. (2013). Formuvannia sotsialno-psykholohichnoi kompetentnosti u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pedahohiv [Formation of social and psychological competence in the process of professional training of future social educators]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*. Vyp. 35. S. 81–83 [in Ukrainian].

3. Kontseptualno-tekhnolohichna model pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sotsialno-pedahohichnoi sfery. (2022). [Conceptual and technological model of training future specialists in the socio-pedagogical sphere]: monohrafiia / avt. kol. T. Vasyliuk, I. Lysokon, I. Razmolodchikova, I. Shymko. Uporiad. I. Lysokon. Kryvyi Rih: KDPU. 182 s. [in Ukrainian].

4. Pidvalna, Yu. V. (2019). Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z liudmy z invalidnistiu [Preparing social workers to work with

people with disabilities]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats*. Uman: Vizavi. № 2. S. 81–88 [in Ukrainian].

5. Platonova, O. H. (2017). Formuvannia hotovnosti pratsivnykiv sotsialnoi sfery do orhanizatsii roboty v sferi dozvillia [Preparing of social workers to organize work in the leisure sector]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky*. Chernihiv. Nats. ped. un-t im. T. H. Shevchenka. № 142. S. 142–144 [in Ukrainian].

6. Fitsula, M. M. (2009). Pedahohika [Pedagogy]. Kyiv: Alma Mater. 560 s. [in Ukrainian].

7. Semyhina, T. V. (2017). Psykhosotsialna pidtrymka tykh, khto perezhyv viinu: zavdannia dlia polityky [Psychosocial support for war survivors: a challenge for policymakers]. *Rozvytok osnovnykh napriamiv sotsiohumanitarnykh nauk: problemy ta perspektyvy: zbirnyk statei ta tez IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*. Kamianske, 6–7 kvitnia 2017 r. / Za nauk. red. K. Yu. Bohomaza. Kamianske: DDTU. S. 15–17 [in Ukrainian].

8. Semyhina, T. V., Pozhydaieva, O. V., Karahodina, O. H. (2022). Prohramy pidhotovky doktoriv filosofii iz sotsialnoi roboty: analiz zmistu [Doctor of Philosophy in Social Work Programs: Content Analysis]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. № 12–13. S. 108–113 [in Ukrainian].

9. Silenko, A. (2003). Sotsialna polityka ta yii priorytety u perekhidnomu suspilstvi [Social policy and its priorities in a transitional society]. *Liudyna i polityka*. № 1(25). S. 118–128 [in Ukrainian].

10. Tiuptia, L. T., Ivanova, I. B. (2008). Sotsialna robota: teoriia i praktyka [Social work: theory and practice]: Navchalnyi posibnyk. 2-he vydannia, pereroblene i dopovnene. Kyiv: Znannia. 574 s. [in Ukrainian].

11. Chuiko, O. V. (2009). Psykholohichniy zmist profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka [Psychological content of professional competence of a social worker]. *Aktualni problemy psykholohii*. № 7(20). S. 244–247 [in Ukrainian].

12. Shevchuk, O., Klymenko, Yu. (2023). Rol osobystosti sotsialnoho pratsivnyka v efektyvnii vzaiemodii z kliientom [The role of a social worker's personality in effective interaction with a client]. *Vvichlyvist. Humanitas*. № 6. S. 50–55. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.6.8> [in Ukrainian].

А. Я. Цюприк

Оглядова стаття

Стаття надійшла до редакції 25.09.2025

Стаття прийнята 12.10.2025

Статтю опубліковано 26.12.2025